

УДК 821.161.2.09:398]:373.5.016

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/97-1-54>

**Катерина КОРНІЛОВА,**  
*orcid.org/0000-0002-1734-9407*  
кандидатка філологічних наук,  
доцентка кафедри української літератури  
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара  
(Дніпро, Україна) [katrin.k007@gmail.com](mailto:katrin.k007@gmail.com)

**Юлія РЕЗНІЧЕНКО,**  
*orcid.org/0000-0003-0437-2242*  
доктор філософії зі спеціальності 035 Філологія,  
доцентка кафедри української літератури  
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара  
(Дніпро, Україна) [reznichenkojulja@gmail.com](mailto:reznichenkojulja@gmail.com)

## КОНЦЕПТ МІФУ В ІСТОРІЇ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОГО ДИСКУРСУ ТА МЕТОДИКА ЙОГО ОПРАЦЮВАННЯ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

*У статті розглядається проблема опрацювання міфу у шкільному курсі усної народної творчості. Здійснюється аналіз концепту міфу в системі літературної творчості. На прикладі окремих художніх творів висвітлюється міфотворчість як система авторського світобачення. Описуються інструменти подання проблеми міфу в системі літературознавчої методики. Автором аналізується багатовекторність наукового погляду на міф на рівні літературознавчих та філософських учень. Погоджуємося з автором, що міф є одним із способів осмислення та інтерпретації навколишнього світу. Саме через міф осмислюється «світ» і «людина». За допомогою цих понять люди усвідомлювали своє призначення у світі та формували життєві установки на ранніх етапах людського розвитку. На прикладі окремих міфологічних образів із повісті «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського продемонстровано продуктивність використання інтерактивних методів під час вивчення міфу на уроках усної народної творчості. Якість подання інформації представлена через ключові елементи програмного забезпечення, яким варто користуватися під час проведення уроків української мови та літератури. Серед запропонованих «Microsoft Office», програма для створення та показу комп'ютерних презентацій «Microsoft Powerpoint», осередки віртуальної реальності «Google Docs», інтернет-додатки тощо. Безумовно, літературно-критичне осмислення міфу на уроках літератури повинно бути осмислене через використання прогресивних технологій для аналізу художніх та фольклорних творів, з метою активізації пізнавальної діяльності учнів та розширення сфери їх гуманітарних інтересів. Оскільки просто читання творів для багатьох нецікаве, тому розвиток пізнавальної діяльності та активне використання сучасних методик є актуальним та важливим на уроках усної народної творчості.*

**Ключові слова:** фольклор, міфологічні образи, символ, міфологізм, архетип, міфопоетика, інформаційна компетентність.

**Kateryna KORNILOVA,**

orcid.org/0000-0002-1734-9407

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature

Oles Gonchar Dnipro National University

(Dnipro, Ukraine) katrin.k007@gmail.com

**Yuliia REZNICHENKO,**

orcid.org/0000-0003-0437-2242

PhD in Philology,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature

Oles Gonchar Dnipro National University

(Dnipro, Ukraine) reznichenkojulja@gmail.com

## THE CONCEPT OF MYTH IN THE HISTORY OF LITERARY AND CRITICAL DISCOURSE AND THE METHOD OF ITS DEVELOPMENT IN THE SCHOOL COURSE OF ORAL FOLK ART

*The article examines the problem of studying myth in the school course of oral folk art. The analysis of the concept of myth in the system of literary creativity is carried out. On the example of individual works of art, myth-making as a system of the author's worldview is highlighted. The tools for presenting the problem of myth in the system of literary methodology are described. The author analyzes the multi-vector nature of the scientific view of myth at the level of literary and philosophical studies. We agree with the author that myth is one of the ways of understanding and interpreting the surrounding world.*

*It is through myth that «world» and «human» are understood. With the help of these concepts, people were aware of their purpose in the world and formed life attitudes in the early stages of human development. Using the example of individual mythological images from the story «Shadows of Forgotten Ancestors», the productivity of using interactive methods during the study of myth in oral folk art lessons is shown. The quality of information presentation is presented through the key elements of the software, which should be used for conducting Ukrainian language and literature lessons. Among the proposed by «Microsoft Office», a program for creating and displaying computer presentations «Microsoft Powerpoint», virtual reality cells «Google Docs», Internet applications, etc. Undoubtedly, the literary and critical understanding of the myth in literature lessons should be understood through the use of progressive technologies for the analysis of artistic and folklore works, with the aim of activating the cognitive activity of students and expanding the sphere of their humanitarian interests. Since simply reading works is not interesting for many, the development of cognitive activity and the active use of modern methods are relevant and important in oral folk art lessons.*

**Key words:** *folklore, mythological images, symbol, mythologism, archetype, mythopoetics, information competence.*

**Постановка проблеми.** У літературно-критичному дискурсі важливим фактором фольклорного осмислення минулого завжди був міф. Зокрема образи та символи в усній народній творчості та прозі XIX століття стали основою національного світосприйняття етнічних звичаїв та традицій. Багато авторів зуміли висвітлити всю повноту древньої дорелігійної приналежності українців.

Через міф письменники прагнули бути ближче до народу, зрозуміти його сутність, його світобачення. Саме тому вони вдавалися до українського міфологічного фольклору. Широке використання особливостей міфологічного мислення та міфологічної символіки в повісті, дала можливість описати довічні моделі особистої та суспільної поведінки, суттєвих законів соціального та природного космосу.

У фольклорних творах можна побачити спорідненість описаних життєвих ситуацій з уже відомими міфологічними сюжетами, створювати

в них свою фантастичну художню реальність, віртуальний художній світ, населений персонажами, створеними уявою.

Актуальність дослідження полягає в тому, що багато літераторів та мовознавців звертаються саме до фольклорних джерел, пов'язуючи це з тим, що сучасна наука торкається різних питань в галузі культури, релігієзнавства, філософії, психології, етносу. Саме вивчення фольклорного міфу дає змогу простежити подібні явища та побачити їх вплив на літературу.

**Аналіз досліджень.** Ідею міфологізму в його термінологічному сенсі сформулювала німецька романтична естетика, серед представників якої брати Шлегелі, брати Грімм, Ф. Крейцер, Ф.Шеллінг. Також варто згадати М. Костомарова, як представника міфологічної школи. На межі XIX – XX століть міфологічні ідеї літературознавців і фольклористів значно підсилюються низкою новаторських філософських концепцій міфу, що знайшли своє

завершення в підсумкових роботах Е. Кассієра, Е. Гуссерля, Р. Інгардена. У вивченні внутрішніх структурних компонентів сюжету помітне місце займає «Морфологія казки» В. Пропа, що започаткувала наукову традицію структурно-типологічного опису повістувальних форм. Усе це створює основу для літературного дискурсу як частини теоретичного осмислення поняття «міфу» на уроках усної народної творчості.

**Мета статті** – дослідити проблему міфу на рівні літературного дискурсу та методологічної системи на уроках фольклору.

**Виклад основного матеріалу.** Світосприйняття українського народу, протягом віків було тісно пов'язано з міфом, який відтворював його національний код. Саме продукт уяви, який є результатом діяльності особливої структури свідомості, сприймається людством за реальність і включається до усвідомлення зв'язків людини зі світом.

На думку дослідника В.Ф. Давидюка, міфологія – це архаїчна й водночас дуже живуча форма творчої фантазії. Вона виступає домінантою духовної культури в первісних і стародавніх суспільствах. Наприклад, у первісній культурі міфологія об'єднувала диференційований синкретичний елемент несвідомо-поетичної творчості, первісної релігії і початкових форм уявлень про навколишній світ. За своєю сутністю міф, принаймні первісний, є символічним описом моделі світу, за допомогою розповіді про походження різних елементів сучасного світоустрою (Давидюк, 2005:73).

Міфологія не створює узагальнення на основі логічної ієрархії від конкретного до абстрактного і від причин до наслідків, а оперує конкретним і персональним, так що замість ієрархії причин і наслідків вона має семантично-ціннісне значення ієрархії міфологічних істот; міфологічні ж класифікації будуються не на основі протиставлення внутрішніх принципів, а на вторинних чуттєвих якостях.

Наукова думка XIX століття інтерпретує міф і міфотворчість у філософсько-естетичному трактуванні міфологічного концепту як капітальної основи художнього мислення і словесної творчості. Зокрема міфологізм, як доводив Ф. Шеллінг, зумовлює розмаїття творчих словесних форм, що завжди «повертаються» до своїх першоджерел, містять елементи, частини міфологічної системи. Особливості висловлення цієї своєрідної міфологізованої пам'яті (те, що ми зазвичай розуміємо під поняттям міфопоетичного) і були предметом ретельних та досить змістовних розвідок міфологічної, компаративної, а згодом психологічної наукових шкіл (Шеллінг, 2003:380).

Глибоко аналізувалася система міфу українськими дослідниками М. Костомаровим та О. Потебнею. Вони наголошували, що міф – є формою поетичного мислення, що проступає на рівнях мови і жанру, мотиву і сюжету, поетичного слова-образу, метафори. Крім того, процеси творчої міфологізації почали описуватися в категоріях філософії, феноменології, лінгвістики, психолінгвістики.

Надзвичайно цікавими й впливовими виявилися концептуальні філософські розробки О. Потебні. У своїх дослідженнях науковець показав момент творчої кореляції міфу й художнього сюжету, коли збіг міфологічного й поетичного (принцип міфологічної поетики). Дослідник поставив перед собою завдання відокремити міф від казки, вигадки, науки, релігії, поезії, історії та інших форм мислення і культури. Проводячи ці розмежування, він наводить багато цікавих і корисних спостережень, суть яких така: міф не є вигадкою або фікцією, міф – це реальність, яка життєво відчувається і твориться; міф не є наукова, зокрема примітивно-наукова побудова, це живе суб'єкт-об'єктне взаємодіявання, що містить у собі власну, позанаукову, чисто міфічну істинність, достовірність, принципову закономірність і структуру; міф не є метафоричною побудовою, це реальна, речовинна й чуттєво створена дійсність, що є у той же час відчужена від звичного ходу явищ і, отже, містить у собі різний ступінь ієрархічності, різний ступінь відчуженості; міф не є алегорія, це символ, і, вже будучи символом, може містити в собі схематичні, алегоричні й життєво-символічні прошарки; міф не є просто поетичний твір, це ізольовані й абстрактно виділені речі в інтуїтивно-інстинктивну і примітивно-біологічну сферу, що взаємовідносяться з людським суб'єктом, де вони об'єднуються в одну нерозривну, органічно зрощену єдність (Костюк, 2013:263).

О. Потебня також стверджує, що міф не є добутком або предметом чистої думки. В основі міфу лежить афективне коріння, оскільки він завжди є вираженням тих або інших життєвих і насущних потреб і прагнень. Дослідник виступає проти точки зору, що міф є науковою і, зокрема примітивно-науковою побудовою, оскільки наукове ставлення до міфу як одного з видів абстрактного ставлення передбачає ізольовану інтелектуальну функцію.

Поняття архетипу в міфологію ввів К. Г. Юнг, який визначав його як міфотворюючий структурний компонент, що ніколи не є оформленим міфом, а лише міфологічним елементом. Архе-

типи, з огляду на їх типову природу, можна назвати «мотивами», «первообразами», «типами». Вони притаманні свідомості кожної людини, тому що відображають те священне, сакральне, яке набуло людством за всю історію існування. Для К. Юнга архетипи є явищами трансцендентними, що знаходяться поза сферою раціонального пізнання. «Трансцендентні стосовно пізнання реальності..., що викликають до життя комплекси уявлень, що виступають у вигляді міфологічних мотивів» (Бачитін, 2002:62).

У вивченні внутрішніх структурних компонентів сюжету помітне місце займає «Морфологія казки» В. Проппа, що започаткувала наукову традицію структурно-типологічного опису повістувальних форм. За В. Проппом, міф є першою формою раціонального осягнення світу, його образно-символічного відтворення та пояснення, що виявляє себе в певних приписах до дій. Первісний міф упорядковує хаос, унормовує світ, допомагає людині осягнути його як організоване ціле, відтворювати його у доступних схемах. Міфологічна схема розуміння світу перетворювалася на магічну дію як засіб підкорення незбагненого. Міф був способом зняття соціокультурних, психологічних суперечностей. Зародившись на стадії панування архаїчної свідомості, міф не відійшов на задній план: антропоморфне бачення дійсності постійно відтворюється в культурі, апелює до масової свідомості, особливо в періоди соціокультурних криз (Гатальська, 2010:218).

Натомість міфосвідомості притаманні первинна цілісність світу, відсутність суб'єкт-об'єктної опозиції (первісна людина не виокремлювала себе з навколишнього середовища). Первісне мислення було нерозчленованим, невідділеним від емоційної, афективно-моторної сфери. Унаслідок цього навколишнє середовище сприймалось як олюдене, відбувалося широке «метафоричне» зіставлення природних і соціальних (культурних) об'єктів. Людина переносила на природу власні якості, приписувала їй людські почуття, стани, структуру та способи дії.

Характерною ознакою міфосвідомості можна вважати також символізм. Первісне мислення ще не розділяло суб'єкт і об'єкт, предмет і знак, істоту та її ім'я, одиничне та множинне. Намагаючись адаптувати світ до себе, зробити його потенційно зрозумілим, міфосвідомість «працює» із зовнішніми, вторинними якостями предметів. Завдяки цьому конкретні предмети ставали символами інших, допомагаючи через зрозуміле, знайоме збагнути нове, незрозуміле. Символічна уява продукує образи, що сприймаються як частина дійсності, реально існуюча дійсність.

Основою літературного міфу, за твердженням С. Кримського, є міфопоетика твору. Дослідник виділяє кілька принципових позицій, з яких вивчалось й вивчається явище міфопоетичного: міфотворчість постає найдавнішою творчою формою і, так би мовити, символічною «мовою», у термінах якої людина моделювала й інтерпретувала світ. Логіка пізнання диктувала логіку творчих форм, еквіваленти архаїчного мислення запам'ятовувалися й відтворювалися на всіх без винятку етапах культурної історії людства; міфотворчість – характерна риса архаїчних епох, проте як «фрагмент», «прамова» вона присутня на різних стадіях культури, особливо у фольклорі й літературі, пов'язаних тісними генетичними зв'язками. Власне кажучи, міф організує, відкриває і замикає логіку системних зв'язків усередині парадигми «міф – фольклор – література», «міф – ім'я – культура»; міфопоетика як художня форма втілення міфологічного мислення виявляє ці генетичні зв'язки й загальні риси на повістувальному рівні, породжуючи специфіку міфологічного «метафоризму», «образності», «символізму» тощо; міфопоетика виступає засобом семантичної трансформації одного типу мистецтва в інший; уведення міфу в пізніші культурні сфери призводить до внутрішньої перебудови всієї творчої системи; міфопоетика заснована на факторі «згущення» матеріалу й дозволяє автору стисло зафіксувати весь обсяг культурного змісту, збільшити повістувальний хронотоп твору; міфопоетика є системою переорганізації міфу за законами поетичної творчості. Зі структурно-семіотичного погляду – це семіотична система, що трансформує знак у тематичний компонент художнього тексту; міфопоетика може розглядатися як засіб творчого моделювання міфологічної манери, стилю, методу, як результат творчої гри художника з міфологічним матеріалом, свідомого художнього експериментаторства (Кримський, 2013:78).

Таку цікаву й важливу систему міфопоетичної творчості варто інтегрувати в систему сучасних технологій. Зокрема «Microsoft Office» буде доцільним для створення, перегляду та редагування текстових документів. На уроках літератури вчителі можуть використовувати «Word» для створення роздаткового дидактичного матеріалу про міф, текстів для читання, аудіювання.

Доцільно також застосовувати – «Microsoft Powerpoint». Презентації можна використовувати на всіх етапах уроку з української мови та літератури, ілюструвати матеріали з високою якістю картинки, яка не буде залежати від якості друку, а також від інших авторів. Важливою також є

програма «Microsoft Excel», що призначена для роботи з електронними таблицями і яку можна використовувати для побудови графіків, діаграм на основі таблиць, а також для створення кросвордів. За допомогою цієї програми можна будувати графіки та діаграми з вивчення тем, де є кількісні показники, наприклад порівняльний аналіз даних, або вести рейтинг учнів класу, перевіряти засвоєний матеріал. Також програму можна застосувати й для аналітичної роботи над повістю «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського. Так, наприклад, розглянути протиставлення буденного і святкового (духовного) буття: якщо в будень герой здає тамувати в собі потяг до духовності в тих формах, які саме йому притаманні (творчість, любов до Марічки), то свято випускає назовні ці почуття, воно є для героя приводом відчувати себе ланкою між вчорашнім (невпорядкованим) і завтрашнім (досконалим) світом. А функціонування часопросторового симбіозу найвиразніше висвітлює космогонічна модель та календарний міф: Різдво – Маланки – Теплий Юрій – Івана Купала. Також доцільним є розгляд моделі абсолютного минулого, що не вимагає пояснень, ідентичного самому собі, своєрідного надчасся. У повісті М. Коцюбинського вона представлена етіологічною розповіддю про Бога й Арідника; на Різдво атмосфера *sacrum*, розгортаючись з людської оселі назовні, збирає-об'єднує всесвіт; епізод свята Маланки, коли бог приходив до маржини у загороду. Таким чином простір заряджається й підпорядковується часовій сакральності, що переконливо унаочнює антропоморфна модель («сивий бог йшов босоніж по пухкому снігу і тихо одхилив двері кошари»), «вічний шум Черемошу»; віковична тиша лісу; «В безконечних просторах загинув час, і не знати, чи день стоїть, чи минає...» (Кіяновська, 1997:115).

Щоб міфологічність та міфологічний дискурс були цікавими для учнів, доцільно їх аналізувати за допомогою електронних підручників та літературних ресурсів (літературні сайти, електронні книги; віртуальні екскурсії та мандрівки), часто застосовуються інтерактивні карти або віртуальні мандрівки; можна впроваджувати відеоролики або мультимедійні презентації, документальні зйомки

або анімаційні версії творів, що може допомогти учням краще усвідомити сюжети та ідеї творів. Крім того, можна звернутись до використання форумів або інших платформ для обговорення літературних творів, що дозволить учням обмінюватися думками та своїми баченнями. Варто запропонувати й створення відеооглядів, аудіопідкастів, анімації або власних літературних творів; використання ігор та головоломок на основі літературних творів; застосування онлайн-тестів, інтерактивних завдань та вправ допомагає учням закріпити знання про літературні твори та їх елементи. Щодо впровадження інструментів для спільної роботи, то можна використати «Google Docs» або осередки віртуальної реальності, що може допомогти учням колективно аналізувати та обговорювати літературні тексти.

Застосування усіх програм повинно будуватися на основі: ціннісно-мотиваційного компонента, що включає мотиви, мету, потреби в професійному навчанні, удосконаленні, самовихованні, саморозвитку; когнітивного компонента, в основі якого вільне володіння вчителем навичками опрацювання інформації та роботи з інформаційними об'єктами, які відповідно впливають на навички вдосконалення професійних знань й умінь, знання міжпредметних зв'язків тощо; діяльнісного компонента, де вчитель використовує комп'ютер у професійній діяльності як засіб пізнання і розвитку інформаційної компетентності, самовдосконалення і творчості, а також виховання подібних якостей в учнів; рефлексивного компонента, який визначається відношенням вчителя до себе і до світу, до своєї практичної діяльності та її здійснення.

**Висновки.** Загалом структуру міфу в літературній творчості можна розглядати, як авторське відображення архетипного несвідомого, фантастичного висвітлення суспільством світоустрою, їхніх звичаїв та традицій. Водночас різноманітність електронних ресурсів дає можливість якісно висвітлювати проблему міфу на уроках народної творчості. Основою тут стає педагогічна компетентність та науково-творчий підхід до викладацького процесу.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичатін С. Символи та міфи. Культурологічна концепція К. Юнга. *Людина і світ*. 2002. № 1. С. 60–65.
2. Гатальська С. М. Філософія культури : підручник. Київ : Либідь. 2010. 328 с.
3. Давидюк В. Ф. Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2005. 310 с.
4. Костюк О. В., Власенко Ф. П. Концепція міфотворчості О. О. Потєбні. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. Вип. 52. С. 260–267.
5. Кримський С. Архетипи української культури. *Вісник НАН України*. № 7–8. 2013. С. 74–87.
6. Кіяновська М. Засоби міфологізації персонажів у повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків». *Альманах «Молода нація»*. 1997. Вип. 5. С. 113–119.

7. Леві-Стросс К. Структурна антропологія / пер. з франц. З. Борисюк. Київ : Основи, 1997. 387 с.
8. Мірошніченко В. О. Використання сучасних інформаційних технологій: формування мультимедійної компетентності. Навч. посіб. / за ред. Баханова К. О. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 296 с.
9. Таланчук О. 100 найвідоміших образів української міфології / за ред. О. Таланчук. Київ : «Автограф», Книжковий дім «Орфей», 2007. 460 с.
10. Шеллінг Ф. Вступ до міфології. *Мислителі німецького Романтизму* / пер. К. Фешовець. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. С. 374-384.

## REFERENCES

1. Bychatin S. (2002) Symvoly ta mify. Kulturolohichna kontsepsiia K. Yunha. [Symbols and myths. Cultural concept of C. Jung] *Liudyna i svit*. 1. 60–65. [in Ukrainian]
2. Hatal'ska S. M. (2010) Filosofiia kultury. [Philosophy of culture] Kyiv: Lybid. 328. [in Ukrainian]
3. Davydiuk V. F. (2005) Pervisna mifolohiia ukrainskoho folkloru. [Primitive mythology of Ukrainian folklore] Lutsk: Volynska oblasna drukarnia. 310. [in Ukrainian]
4. Kostiuk O. V., Vlasenko F. P. (2013) Kontsepsiia mifotvorchosti O. O. Potebni. [The concept of myth-making of O. Potebnia] *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*. 52. 260–267. [in Ukrainian]
5. Krymskyi S. (2013) Arkhetypy ukrainskoi kultury. [Archetypes of Ukrainian culture] *Visnyk NAN Ukrainy*. 7–8. 74–87. [in Ukrainian]
6. Kiianovska M. (1997) Zasoby mifolohizatsii personazhiv u povisti M. Kotsiubyn'skoho "Tini zabutykh predkiv". [Means of mythologization of characters in M. Kotsiubyn'skyi's story "Shadows of Forgotten Ancestors"] *Almanakh "Moloda natsiia"*. 5. 113–119. [in Ukrainian]
7. Levi-Strauss C. (1997) Strukturna antropologiiia. [Structural anthropology] Kyiv: Osnovy. 387. [in Ukrainian]
8. Miroshnychenko V. O. (2015) Vykorystannia suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii: formuvannia multymediinoi kompetentnosti. [Use of modern information technologies: formation of multimedia competence] Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury. 296. [in Ukrainian]
9. Talanchuk O. (2007) 100 naividomishykh obraziv ukrainskoi mifolohii. [100 most famous images of Ukrainian mythology] Kyiv: Avtohrاف; Knyzhkovyi dim "Orfei". 460. [in Ukrainian]
10. Shelling F. (2003) Vstup do mifolohii. [Introduction to mythology] *Myslyteli nimetskoho romantyzmu*. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV. 374–384. [in Ukrainian]

Дата першого надходження статті до видання: 03.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

